

МЕНАСИВНА КОМУНІКАТИВНА ПОВЕДІНКА ПЕРСОНАЖІВ БРИТАНСЬКОЇ ДРАМИ: ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ

Стаття присвячена аналізу менасивної комунікативної поведінки персонажів британської драми. Досліджується специфіка комунікативної поведінки, її залежність від такої соціально-статусної характеристики мовця та слухача як гендер. Визначаються підходи до аналізу феномену погрози. Розглядаються особливості реалізації менасивної поведінки з використанням мовленнєвого акту менасиву та менасивної комунікативної тактики.

Ключові слова: комунікативна поведінка, гендер, менасив, мовленнєвий акт, тактика.

Сучасні лінгвістичні дослідження спрямовані на виявлення значущих ознак спілкування [Карасик 2009, 268] та тих параметрів, що зумовлюють вибір комунікантом певних мовних та мовленнєвих засобів у процесі спілкування. Важливим, у зв'язку з цим, є виявлення тих характеристик мовця та слухача, які впливають на перебіг інтеракції. Серед соціально-статусних характеристик людини приналежність до певної статі відіграє особливу роль у пошуку мовних та мовленнєвих одиниць, що відображують гендер комуніканта у мовленні та сигналізують його приналежність до певної лінгвокультури. Визнаючи біологічну детермінованість гендеру, беремо до уваги і той факт, що певні гендерно марковані моделі поведінки зумовлюються культурними традиціями спільноти.

Наше дослідження менасивної комунікативної поведінки персонажів британської драми має на меті виявити, яким чином відбувається взаємовплив комунікантів протилежних статей та як менасивні тактики і мовленнєві акти сприяють досягненню комунікативних та позалінгвальних цілей учасника спілкування, що є на часі. Залучення таких понять, як комунікативна поведінка, комунікативна тактика та мовленнєвий акт дозволяють проаналізувати діяльність людини в процесі обміну інформацією. Останнього часу зазначені поняття активно розроблюється як у вітчизняному, так і в російському мовознавстві, про що свідчить цілий ряд розвідок [Ларина 2005; Карасик 2009].

Сьогодні комунікативна поведінка розглядається як різновид поведінки та є проявом мотивованої та частково немотивованої символічно опосередкованої активності, направленої на підтримку контакту, емоційного взаємовпливу, обміну інформацією та самовираження [Карасик 2009, 264-265]. Вважається, що комунікативна поведінка детермінується культурою, є ситуативною, багатомірною та партитурною, проявляється у певному дискурсі, характеризується моделями передачі смислів та відхиленням від

них [Карасик 2009, 264-268]. Особливості комунікативної поведінки, яка розглядається як описані у сукупності норми та традиції спілкування певного народу, визначаються менталітетом та національними стереотипами поведінки [Прохоров 2011, 5-6]. Як колективні звички народу, що проявляються у виборі та перевазі вживання тих чи інших комунікативних стратегій, вербальних і невербальних засобів комунікації, комунікативна поведінка призводить до формування національного комунікативного стилю [Ларина 2005, 253-254]. Як зазначають російські дослідники комунікативної поведінки на разі не виявлена її структура та складові частини, відсутня модель її системного опису, що і робить подальші розвідки у галузі комунікативної поведінки **актуальними** [Стернін 2003, 6].

Наше визначення комунікативної поведінки персонажів британської драми близьке до визначення продуктивної та рецептивної комунікативної поведінки в теорії Й. А. Стерніна [див., напр., Стернін 2003, 9-11]. Під *комунікативною поведінкою* ми розуміємо реалізацію мовцем та розуміння слухачем сукупності лінгвальних й екстралінгвальних засобів комунікації, вибір яких залежить від комунікативних норм певної лінгвокультури, ситуації спілкування, лінгвальних й екстралінгвальних цілей, порушених індивідом, а також статусних характеристик учасників спілкування. Поняття комунікативної поведінки може бути використане не лише для дослідження реальної комунікативної взаємодії людей, а й для аналізу особливостей персонажного мовлення драматичних творів, оскільки головною метою драматургів є створення таких сценічних образів, які б відображували основні риси поведінки реально існуючих людей.

Менасив є прямим та непрямим засобом вираження агресії, що виникає в умовах напруженого спілкування [Мартынова 2006, 3]. Сучасні лінгвістичні дослідження розглядають погрозу як мовленнєвий жанр, тобто формат спілкування, що є прийнятним у певному соціумі [Карасик 2009, 358]. Так, мовленнєвий жанр погрози аналізується на матеріалі польської [Вежбицка 1997, 99-111] та російської мов [Гуц 1997, 131]. У дискурсології має місце аналіз дискурсивних практик із значенням погрози або менасивних практик, під якими розуміють одиничні мовні акти дискурсії, об'єднані між собою глобальною комунікативною метою, щоб спонукати адресата до виконання певних дій чи відмови від них із вказівкою на можливі санкції по відношенню до нього, і здатні активізувати фреймову конфігурацію комунікативної ситуації «погроза» в ментальному просторі носіїв мови [Новоселова 2013, 3]. Прагмалінгвістичні особливості менасивних мовленнєвих актів аналізуються у політичному дискурсі [Епштейн, 2009, 216-220], мовні та паравербальні засоби здійснення менасивних мовленнєвих актів досліджуються у художній літературі [Мартынова, 2006].

Менасивна комунікативна поведінка визначається нами як така, що реалізує погрозу, а саме обіцянку або попередження про намір чи можливість мовця нанести збитки слухачеві. З іншого боку, погроза розглядається нами і

як тактика, тобто сукупність практичних ходів в реальному процесі мовленнєвої взаємодії [Клюев 1998, 11] або мовленнєві прийоми, що дозволяють досягти поставлену мету у конкретній ситуації [Гойхман, Надеина 2001, 208].

Менасивні мовленнєві акти, що направлені на підвищення статусу мовця, відносяться до статусно-фіксованих зі спадним статусним вектором, тому що їх реалізація має на меті керування діяльністю й поведінкою співрозмовника, що призводить до зміцнення статусу мовця [Карасик 1992, 120]. З точки зору теорії ввічливості, цей мовленнєвий акт належить до таких, які обмежують волю адресата, визначаючи його майбутні дії.

Наше дослідження персонажного мовлення британської драми має на меті виділити гендерну складову комунікативної поведінки на прикладі драматичних творів. Аналіз британських драматичних творів показує, що менасивна комунікативна поведінка має місце у мовленні персонажів обох статей, що свідчить про прагнення представників обох статей до зміцнення своєї статусної позиції.

У міжгендерному спілкуванні непряма погроза має місце у бесіді поліцейського інспектора, що проводить опитування відносно самогубства дівчини, та персонажа-жінки, яка має більш високий соціальний статус:

INSPECTOR: *I'm not asking you if you believed it. I want to know what she said. Why didn't she want to take any more money from this boy?*

Mrs. BIRLING: *Oh – she had some fancy reason. As if a girl of that sort would ever refuse money!*

INSPECTOR [sternly]: *I warn you, you're making it worse for yourself. What reason did she give for not taking any more money?*

Mrs. BIRLING: *Her story was – that he'd said something one night when he was drunk, that gave her the idea that it wasn't his money* [Пристли 1989, 166].

Як бачимо з прикладу, персонаж-чоловік не задоволений відповіддю жінки, про що свідчить тактика непрямой критики поведінки слухача (*I'm not asking you if you believed it*), та використовує тактику як непрямой запити інформації (*I want to know what she said*), так і прямого запити інформації (*Why didn't she want to take any more money from this boy*) для спонукання персонажа-жінки до повідомлення інформації. Проте відповідь персонажа-жінки у вигляді тактики ухиляння від прямого надання інформації (*she had some fancy reason*), що містить недовіру до слів дівчини та її оцінку (*As if a girl of that sort would ever refuse money*) не задовольняє слухача. Ситуативний статус інспектора поліції дозволяє персонажу-чоловіку використовувати тактику непрямой погрози (*I warn you, you're making it worse for yourself*), яка досягає мети, оскільки персонаж-жінка повідомляє необхідну інформацію (*Her story was – that he'd said something one night when he was drunk, that gave her the idea that it wasn't his money*), що цікавить інспектора. Як бачимо з прикладу, менасивна комунікативна тактика використовується, якщо більш ввічливі тактики спонукання не приносять бажаного результату і

комунікативна поведінка комуніканта, який ухиляється від відповіді, провокує використання менасиву.

У симетричній ситуації спілкування коханців менасивну тактику реалізує персонаж-жінка:

Eva (sulkily) *Why didn't you tell her? I thought you had more courage.*

Rex *It didn't seem the right time.*

Eva *When is – the right time?*

Rex *Tomorrow, perhaps.*

Eva (with determination) *I shall tell her, if you don't.*

Rex (exasperately) *No, Eva, it isn't your place.*

Eva *Oh, to hell with that* [Manktelow 1979, 30].

Персонаж-жінка використовує тактику запиту інформації, реалізуючи квеситив (*Why didn't you tell her?*), який підсилюється критикою поведінки персонажа-чоловіка (*I thought you had more courage*). У відповідь персонаж-чоловік виправдовується (*It didn't seem the right time*), проте персонаж-жінка продовжує використовувати тактику запиту інформації за допомогою мовленнєвого акту квеситиву (*When is – the right time?*), яка змушує персонажа-чоловіка дати відповідь у вигляді непрямого промісива, використання модального слова демонструє небажання чоловіка брати на себе зобов'язання (*Tomorrow, perhaps*). Персонаж-жінка реалізує менасивну тактику у вигляді мовленнєвого акту менасиву та умови його виконання (*I shall tell her, if you don't*). У відповідь персонаж-чоловік наводить аргумент (*No, Eva, it isn't your place*), який має на меті переконати персонаж-жінку утриматись від виконання менасиву і свідчить про те, що він не має наміру поступатись її вимогам. Однак, як бачимо з прикладу персонаж-жінка не сприймає аргумент чоловіка, про що свідчить її емоційна репліка, яка містить вигук та вульгаризм (*Oh, to hell with that*). Таким чином, реалізація менасивної тактики свідчить про неможливість вплинути на адресата з використанням більш ввічливих тактик.

У комунікативній взаємодії чоловіка-доглядача та жінки-роботодавця менасивна тактика реалізується обома персонажами:

Peggy *Don't be so sure you'll be here on Monday.*

Julian *Not thinking of giving me the sack, are you? I don't think you'll do that, Miss Strange, not if you think about it. You can't dismiss people for nothing, not nowadays, and I don't think you'd like me to tell Dr Marshall the reason, do you? That little conversation we had – that's better kept just between ourselves – don't you agree?*

Peggy (resentfully) *I suppose you're right* [Manktelow 1977, 34]

Непряма погроза реалізується персонажем-жінкою (*Don't be so sure you'll be here on Monday*), що має більш високий соціальний статус. У відповідь персонаж-чоловік, що має більш низький статус використовує тактику наведення аргументу (*You can't dismiss people for nothing, not nowadays*), яка комбінується з менасивною тактикою у вигляді непрямого

мовленнєвого акту менасива (*I don't think you'd like me to tell Dr Marshall the reason*). Крім того, персонаж-чоловік використовує тактику шантажу та нагадує, що має у своєму розпорядженні інформацію (*That little conversation we had – that's better kept just between ourselves – don't you agree?*), яка дискредитує персонажа-жінку, що підвищує його ситуативний статус. Таким чином, комбінування декількох тактик дозволяє персонажу-чоловіку підвищити свій статус в діаді, що і визнає персонаж-жінка (*I suppose you're right*).

Включаючи менасиви в ситуації неформального міжгендерного спілкування чоловіків і жінок, драматург демонструє, що даний мовленнєвий акт є одним із засобів зміцнення статусу комуніканта, до чого прагнуть персонажі обох статей. Нами виділено дві моделі менасивної комунікативної поведінки. Перша модель превентивної менасивної комунікативної поведінки включає використання погрози з метою попередження виникнення певної ситуації, небажаної для адресанта менасиву. Друга модель включає комбінування менасивної тактики з іншими та використовується у тому випадку, якщо більш ввічливі засоби впливу на адресата не спрацьовують. Менасивна комунікативна поведінка використовується персонажами у ситуації як симетричного, так і асиметричного спілкування.

Подальшою перспективою дослідження, на наш погляд, є аналіз лінгвокультурних, етнолінгвістичних, психологічних та прагматичних аспектів комунікативної поведінки та створення на основі персонажного дискурсу британської драми типології моделей комунікативної поведінки, що є прийнятними в британській лінгвокультурній спільноті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Вежбицка А. Речевые жанры (Перевод В.В.Дементьева) / А. Вежбицка // Жанры речи: Сб. науч. ст. / Под ред. В.В. Дементьева – Саратов: Изд-во Гос.уч-науч.центра «Колледж», 1997. – Вып. 1. – С. 99-111. – **Библиогр.: с. 110-111.**
2. Гойхман О.Я., Надеина Т.М. Речевая коммуникация: Учебник для вузов / Под ред. Гойхмана О.Я. – М.: ИНФРА-М, 2001. – 272 с. – ISBN 5-16-000657-5
3. Гуц Е.Н. К проблеме типичных речевых жанров языковой личности подростка Е.Н. Гуц // Жанры речи: Сб. научн. ст. / Под ред. В.В. Дементьева. – Саратов: Изд-во Гос.уч-науч.центра «Колледж», 1997. – Вып. 1. – С. 131-135. – **Библиогр.: с. 135.**
4. Карасик В. И. Языковые ключи : монография / Карасик В.И. – М.: Гнозис, 2009. – 409 с. – ISBN: 978-5-94244-030-5.
5. Карасик В.И. Язык социального статуса : монография / Карасик В.И. – М.: Институт языкознания РАН, 1992. – 330 с.
6. Ключев Е.В. Речевая коммуникация : Учебное пособие для университетов и вузов / Е. В. Ключев. – М.: ПРИОР, 1998. – 224 с. – ISBN: 5-7990-0101-X.
7. Ларина Т.В. Английский стиль фатической коммуникации / Т.В. Ларина // Жанры речи: Сб. научн. ст. / Под ред. В.В. Дементьева. – Саратов: Изд-во ГосУНЦ «Колледж». – 2005. – Вып. 4. Жанр и концепт. – С. 253-264. – **Библиогр.: с. 263-264**
8. Мартынова И.А. Функционально-прагматическое поле менасивных речевых актов (на материале современной англоязычной художественной литературы) : автореф. дис. на соиск. степени канд. филол. наук : **спец. 10.02.04 "германские языки" /**

Мартынова Ирина Анатольевна ; *Самарский гос. пед. ун-т.* – Самара, 2006. – 18 с. – *Библиогр.: с. 17.*

9. Новоселова О.В. Функционально-семантическая характеристика дискурсивных практик со значением угрозы в английском языке : автореф. дис. на соиск. степени канд. филол. наук : *спец. 10.02.04 "германские языки"* / Новоселова Ольга Владимировна ; Тверской гос. ун-т. – Тверь, 2013. – 22 с. – *Библиогр.: с. 21-22.*

10. Пристли Дж. Б. Опасный поворот : Пьесы / Дж. Б. Пристли / Сост., предисл., коммент. М. В. Лагуновой. – М.: Высш. шк., 1989. – 205 с. – ISBN: 5-06-000221-7.

11. Прохоров Ю.Е. Русские : коммуникативное поведение : учеб. пособие / Ю.Е. Прохоров, И.А. Стернин. – 4-е изд., стереотип. – М.: Флинта : Наука, 2011. – 328 с. – ISBN 978-5-89349-812-7 (Флинта); 978-5-02-033390-1 (Наука).

12. Стернин И.А. Очерк английского коммуникативного поведения / Стернин И.А., Ларина Т.В., Стернина М.А. – Воронеж: Истоки, 2003. – 183 с.

13. Эпштейн О.В. Языковое оформление речевого акта угрозы (на материале английского политического дискурса) О.В. Эпштейн // Филологические науки. Вопросы теории и практики. – Тамбов: Грамота, 2009. – №1(3). – С. 216-220.

14. Manktelow B. Death Walked in / Bettine Manktelow. – L.: Samuel French, 1979. – 57 p. – ISBN: 9780573111273.

15. Manktelow B. They Call it Murder / Bettine Manktelow. – L.: Samuel French, 1977. – 65 p. – ISBN: 9780573114496.

Стаття надійшла до редакції 17.10.13

Борисенко Н.Д., канд. филол. наук, доцент,
Житомирский государственный университет

Menasivное коммуникативное поведение персонажей британской драмы: гендерный аспект

Статья посвящена анализу менасивного коммуникативного поведения персонажей британской драмы. Исследуется специфика коммуникативного поведения, его зависимость от такой социально-статусной характеристики говорящего и слушающего, как гендер. Определяются подходы к анализу феномена угрозы. Рассматриваются особенности реализации менасивного поведения с использованием речевого акта менасива и менасивной коммуникативной тактики.

Ключевые слова: коммуникативное поведение, гендер, менасив, речевой акт, тактика.

Borysenko N.D., Cand. of Sc. (Philology), As. Prof.,
Zhytomyr Ivan Franko State University

Menasive Commnicative Behaviour of British Drama Personages: Gender Aspect

The article deals with the analysis of Modern British Drama personages' menasive communicative behaviour. Specificity of communicative behavior and its correlation with such social and status characteristics of the speaker and listener as gender are investigated. The approaches to the analysis of the phenomenon of threat are singled out. The peculiarities of menasive behaviour realization with the help of menasive speech act and menasive communicative tactics are taken into account.

Key words: communicative behavior, gender, menasive, speech act, tactics.